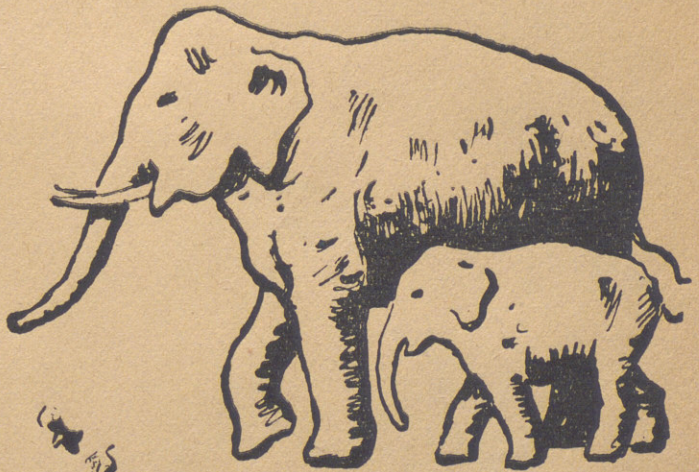
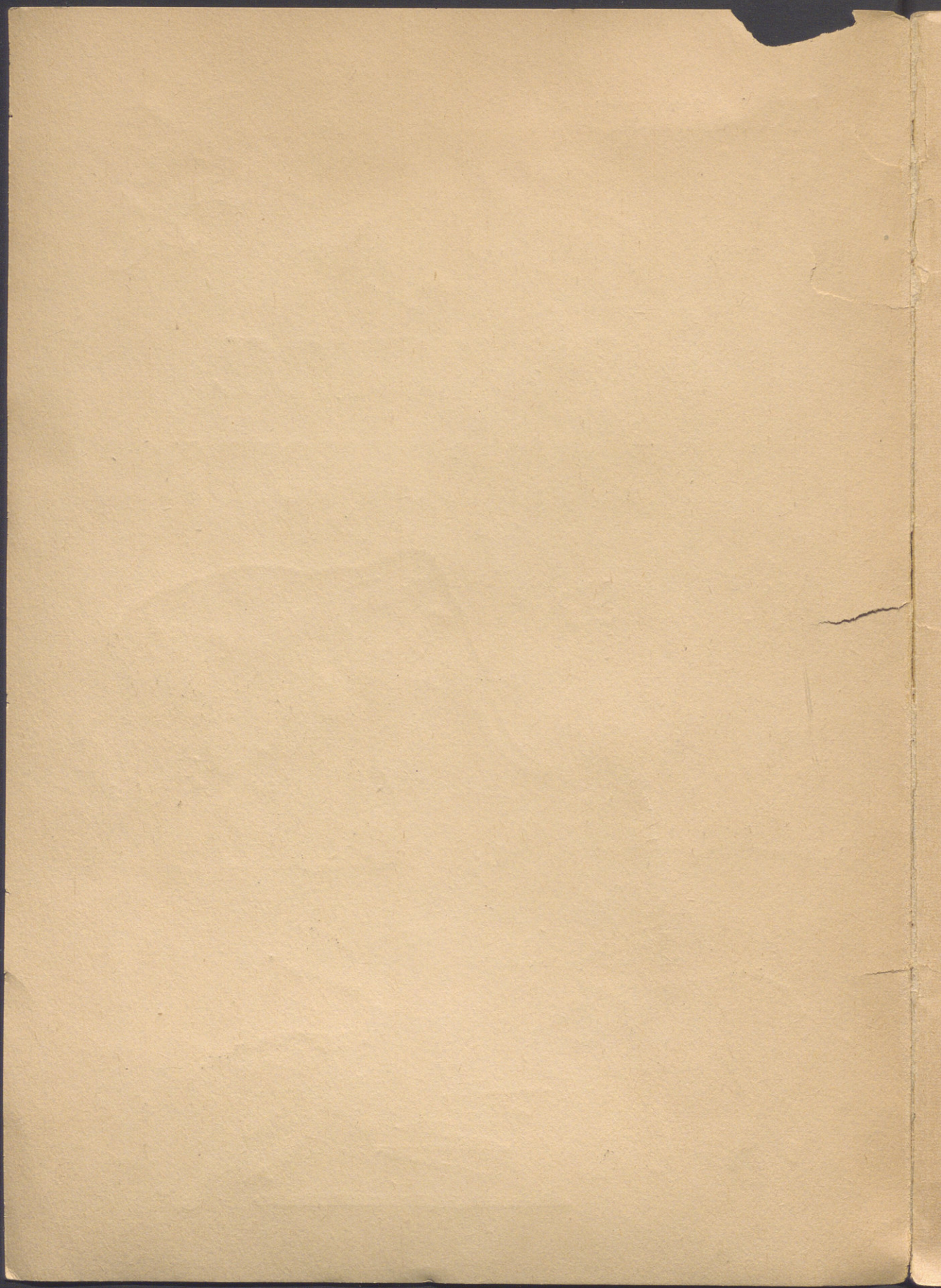

11/77 2000 X
К. МАПИЦЬКА

І звірята співпрацюють

Бібліотека Ревізійного Союзу Українських Кооператив ч. 77.

Wydaje : Rewizyjnyj Sojuz Ukrajinśkich Kooperatyw we Lwowie, ul Technicka 1.

Z drukarni Naukowego Towarzystwa im. Szewczenki, Lwów, ul. Czarnieckiego 26.

З друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка. Львів, вул. Чарнецького 26.

І ЗВІРЯТА СПІВПРАЦЮЮТЬ

ЗБІРКА ОПОВІДАНЬ

ЗЛАДИЛА

КОНСТАНТИНА МАЛИЦЬКА

ЛЬВІВ 1939 LWÓW

II 550.771/77

ОБЛАДИНКУ І ІЛЮСТРАЦІЇ
ВИКОНАВ
І В А Н І В А Н Е Ц Ь

К о р а л і

В теплих морях під водою живуть дуже маленькі створіння, такі мацінькі, що їх голим оком ледви добачиш. Вони живуть громадно, так гейби муравлі або бджоли. Ті тваринки виділюють зі себе вапняну масу і з неї будують собі хату. От як наші бджоли витворюють віск і з нього виліплюють комірки для себе. Ті малі морські животини звуться коралі. Свою хату будують у виді пня, який примоцовують до підморської скали.

В тому коралевому пенькові бачимо малесенькі дірочки. То входи до кімнат, що тягнуться вдовж пня вузькими коридориками. Через ті коридорики сходяться тваринки зі собою і становлять одну громаду, от як рій бджіл зі своєю маткою в улику творить також одну громаду.

Коралевий кістяк, над яким роботящі створіння працюють віками, буває зразу м'який, відтак твердне і стає гей камінь. Животинки будують його знизу вгору і на боки так, що він виглядає неначе гільчастий кущ. Інші пні прибирають вид деревця, другі подібні до пера, треті мають вид кулі або великої платівки тощо. Також колір у них різнобарвний: жовтий, рожевий, білий, червоний і навіть чорний. Коралевих кущів буває побіч себе нераз дуже багато і вони творять підморські лави т. зв. коралеві рифи. Небезпечно кораблям плисти морем там, де коралі побудували такі лавиці. Трапляється нераз, що кораблі зі слабим дном пробиваються на коралевій рифі, набирають у себе води і тонуть.

Правдиві коралі дорогі, особливо рожеві, чорні та білі, що рідко подибуються. Червоні коралі добувають з морського дна на втіху людям. У море спускають на довгих линвах важкі рями з брусів, до яких привязують сітки. Бруси тягнуться понад дном, ламають гілля коралів, які й застрягають у сітках. Коралевий кістяк іде на продаж. Ріжуть його сталевими пилками на дрібні кусники, відтак вигладжують, проколюють в них дірочки, нанизують на нитки й продають як жіночу прикрасу. Очевидячки нема вже в них малих тваринок, що будували пень — вони згнули, як лишень витягнуто їх поверх води...

А люди, що носять коралі та коралеві прикраси, чи подумали над тим, що цей прибор — це вислід праці мільонів дрібних тварин впродовж довгих років?!

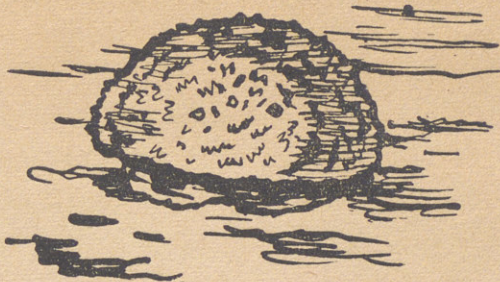
Маленькі вони — але їх багато

Одною з найбільших язв для городника, а найпаче для годівельників хмелю є мшиці. Дуже часто бачимо на гонах і листях рослин гейби темні плями. Приглянувшись їм ближче, переконуємося, що це мільйони малесеньких зелених животин-мшиць. Роблять вони величезні шкоди в городах і на плянтаціях хмелю. Хоч менші від головки шпильки, то однак, коли густою громадою обсядуть рослину, не оставлять з неї ні квітки ні листочка.

А тим більше вони шкідливі, що множаться незвичайно скоро. Кожна розвинена мшиця плодить за день 25 молодих. З тих кожна, вже другої днини вповні розвинена, може знова вродити 25 нових малих мшиць. А тепер почисліть: якщо одна мшиця родить за день 25, то впродовж найближчих двох днів зросте їх число до 625, а в трьох наступних днях їх число перевищить 15.000. І коли б так без стриму множилися мшиці, то вневдовзі наші города перемінилися б в одно море зелених комашок, які поїли б усі рослини, вкрили собою стежки й поля, а навіть вдерлися до наших хат.

Та ось проти цієї величезної армії дрібних шкідників виставила природа другу армію малих оборонців. Це зазублики-семикрапки. Бачили ви ті гарнесенькі комашки, темно червоної краски, з чорними або жовтими крапками. Оце саме найліпші приятелі городника й хмеляра. Завданням їх життя — нищити мшиці скрізь і завжди.

В околицях, де садять хміль, можна в деяких порах року бачити цілі кольонії зазульок. Виглядає це, немов би хтось простелив по листю гарний барвистий килим. І хмелярі тішаться, бо знають, що зазульки готовляться до боротьби на смерть і життя зі зеленими мушками, що нищать їх плянтації. Кожна семикрапка може зісти на годину 100 мшиць, отже зрозуміла річ, як дуже пожиточна й цінна для рільників і городників — оборонна армія зазульок.

Г у б к и

Ви знаєте губку, що нею витираємо таблицю в школі, а дома вживаємо при вмиванні. Знаєте, що це м'яка, гнучка матерія з багатьома дірочками. Та може ще не всі з вас знають, що колись у тих дірочках жили малесенькі тваринки, які — подібно як у коралів — жили громадно колонією на однім „пні”, гей ріжновидий кущик та мали спільний кормовий провід, через який побирали воду з поживою й киснем.

Бо ті тваринки живуть головно в морі (рідше в прісних водах) і будують собі той „кістяк”, який ми тепер уживаємо, називаючи губкою. Цей „кістяк”, що є гейби мешканням тваринок, будують вони з вапняка, або кремення — як у прегарних ріжновидої форми губок глибоких океанів — або навіть з твердшого матеріялу, з рогових волокон, як у наших губок до вмивання.

Тваринки витягнені з води гинуть, а їх кістяк іде людям на вжиток. Хоч життя губок стоїть у тваринному світі на дуже низькім ступні розвитку, то все таки створили вони збірною працею щось тривкого й пригожого не тільки для себе але й для найвищого твору природи — людини.

Г о с т и н а в м у р а в л і в

Ви певно бачили не раз у лісі копички, насипані зі смерекових голок, часом з глини й піску — це муравлиня, житло — муравлів. Воно в середині вимощене листям, глиною, пaticкками та іншим матеріалом. Є там безліч коридорів, кімнаток, пивниць. Є багато поверхів один над другим, як у височезній каменниці. Є брами, а при брамах вояки-вартівники.

Хочете побачити, як живе муравлиний народ у своєму замку-гнізді? Ось накладаємо на очі побільшаючі скла, робимося маленькими і просимося в гостину до муравлів. Вони вміють і покусати болюче, як хто робить їм кривду, але приятелів витають радо й горді, що можуть їм показати своє прегарно зорганізоване царство.

Стукаємо легенько при вході, і сторожа впускає нас до середини, бо вже знають, в яких цілях ми прийшли. За провідницю дають нам маленьку чорнявку Фурмі. Вона нас скрізь опроваджує і все пояснює.

Нині в їхньому гнізді є 200.000 робітниць і 60 маток, що складають яйця, з яких розвиваються потім молоді. Є й нечисленні самці, як трутні в бджіл, але вони скоро гинуть.

Як тихо в муравлиному гнізді — а одночасно яка робота кипить скрізь довкола! Кожен має приділену собі працю — дармоїдів там нема.

Ось гурток мурашок таскає кудись малі білі яечка.

— Це наші няньки-виховниці — пояснює Фурмі. — Вони складають ці яечка в сухі місця, а коли викаляться з них гусенички, годують їх солодким соком, що добувають зі свого „громадського шлунка”. Бо робітниця має два шлунки: один власний, а другий гей великий мішечок, де складає призбирану поживу, перероблює її на солодку кашку, а відтак ротиком переливає цю кашку в рот гусениць і молодих мурашок.

Коли гусенички обмотуються тонесеньким прядивом і стають куклами, тоді няньки переносять їх у сухі комірочки. Часто прикривають землею, щоби їм було тепліше. Як молоді мурашки мають прийти на світ, то няньки помагають їм роздерти прядиво кукли й відразу беруть під свою опіку народжені діти, облизують їх і кормлять.

— Так мусять вони бігати за харчем собі й дітям?

— О, ні! — пояснює Фурмі. — І кормлення у нас зорганізоване. Добуванням і доставою харчів займається тільки одна частина нашого населення. Бачите ось там ті, немов опухлі тяжкі мурашки, що ледви тягнуть за собою свій зад. Це наші к о р м и т е л ь к и. Вони у свій „громадський шлунок” складають призбираний харч, а вернувши до гнізда, віддають його голодним товаришкам. Собі задержують лише стільки, що треба. Та маємо ми ще другі кормительки, наші к о р о в и.

*

— Корови! — аж скрикуємо з дива.

— Так, гей ваші корови — всміхається Фурмі — і веде нас в окремі кімнати-стайні, де на зелених свіжих листках лежить багато комах з роду мшиць. Біля них крутяться мурашки, потирають їм плечі своїми чуйками (вусиками), а під впливом такого „масажу” корова виділює зі себе солодку жовтаву теч, яку муравлі жадібно випивають.

— У нас — до доення приставлені окремі мурашки — пояснює далі Фурмі. — Це тільки їх робота. Видоївши „мо-

локо”, вони передають його кормителькам, а ці знову розносять його по всіх коморах, передовсім молодому поколінню. А „корови” в нас не голодують, стаєнні приносять їм раз-у-раз свіжої паші.

Один гурток муравлів вибігає водно наверх на сонце й повертає, несучи щось у ротиках і складає це в окремі комори.

— Це наші п е к а р і — розповідає Фурмі.

— Невже ж ви печете й хліб? — дивуємося.

— Печемо, як і у вас із зерна. Окремі робітниці збирають у лісі і по полі зернятка різних рослин та складають їх у сухих коморах на запас. Коли треба пекти хліб, частину зерняток зносять до глибоких пивниць, де вогко. По якимсь часі під впливом тепла й вогкості зерно починає кильчитися. А ви чейже вчилися в вашій школі, що при цьому мучка зерна перемінюється в цукор. І коли це стане, наші пекарі виносять скільчені зернята наверх, на сонце, щоби висохли й скрушіли. Потім знову зносять їх униз і там своєю слиною змякшують зерна, поки не зробиться з них, немов тісто. З того тіста роблять малі паланочки і знову виносять на сонце, щоби спеклися. От хліб уже готовий і його складають на запас у магазини.

(Чи не від муравлів навчилися первісні люди пекарства? — прийшло нам на думку, але соромно якось було з тим перед Фурмі виходити).

Ідемо далі і ось в одній коморі бачимо мурашки з грубезними животами. Вони сидять непорушно, немов мертві.

— Це наші б о ч к и - м а г а з и н и — каже Фурмі. — Вони такі грубі, бо обладовані медом, який приносять інші робітниці, що виходять ночами шукати за ним. Вернувши, віддають частину голодним товаришам, а надвишку складають у оці „бочки”. Тому ці мурашки засуджені на те, щоби непорушно лежати в пивницях.

— О, які бідні! весь вік непорушно! — скрикуємо з негодуванням.

— Для добра громади! — відказує Фурмі так якось суворо, що не пізнаємо нашої веселої, привітливої чорнявки.

Подорозі стрічаємо мулярів і ткачів. Перші направляють стіну гнізда, що в одному місці завалилася. Мурують подібно як люди, складають камінчики одні на других і зліплюють їх глиною, яку наперед змісили. Мур вигладжують лапками. Коридорі і стежки прокопують своїми сильними кліщами а непотрібну землю виносять надвір. Мулярам до помочі стають ткачі, які клеєм із свого тіла й тіла гусениць тчуть тонесенькі полотна. Ними зшивають листки, стебла, малі камінчики, слимачі шкаралущі тощо й цими тканинами підпирають стіни й стелі.

На маленькій площі посеред коридорів по два муравлі поставали на задні лапки, а передніми гейби моцувалися зі собою. Інші два борикаються за стеблинку, хто до себе притягне.

— Це наші спортсменці! — засміялася Фурмі. — Бавляться у вільних хвилинах, щоби відпочати.

Та ось на спортовім грищі зчинилася якась метушня. Що сталося? Один зі „спортівців” нехотя викрутив собі ніжку. Але вже прибігли до нього мурашки-лікарки. стали його вилизувати, а відтак понесли до „шпиталу”.

В одному кутку збилася громадка муравлів у купку, головами до середини. Стоять, здається, непорушно, тільки вусиками помахують.

— Це загальний збір секції оборони держави — пояснює Фурмі. — Маємо відомості, що сусідні муравлі-коківники загрожують нам нападом. Хочуть зрабувати нам корови, припаси меду, взяти до неволі робітницю. Всі входи сторожать день і ніч наші вартівники. Це найсильніші муравлі, готові кожної хвилі відперти напасників. Коли кинуться вартівники одні другим на голову, вдаряючи по ній лапками — це сигнали остороги. На ніч вартівники закладають входи, а самі ховаються за барикадами.

Обійшли ми вже ціле муравине гніздо. Всюди чистота, лад, згода. Скрізь робота поділена, все йде точно, як у годиннику. Все, що потрібне для прожитку й оборони, зроблене добре і на час. Нема бідних ні визискувачів-спекулянтів, нема покривджених ні кривдників — є тільки

одна велика, зорганізована армія добровольців-робітників.

Дякуємо за гостину і за провід Фурмі і виходимо на світ. Скинули побільшаючі скла і знова ми великі люди. Але те, що ми бачили, не сон і не казка. Багато вже вчених природників давно прослідило життя й звичаї муравлів. Такі вчені, як Форель або Ешеріх, більшу половину свого життя посвятили на те, щоби студіювати життя тих найінтелігентніших тварин. Вони для тої цілі робили в себе дома штучне гніздо муравлів, щоби мати їх заєдно під оком. А таки ще й до нині не пізнала наука всіх тайн муравиного життя — таке воно складне.

Мурашки-грибоїди

В гарячих краях, муравлиська мурашок, доходять інколи до величезних розмірів. Такими є домівки мурашок „атта”, що живуть у тропікальній Америці. Ті мурашки називають теж часто „парасольками”. А ось чому:

Коли вони проходжуються, держать над собою гейби малий зелений парасоль. Це властиво кусок зеленого листка. Вони відрубали його своїми сильними щоками і держать тепер понад головою, щоб занести до муравлиська. А знаєте, навіщо їм цього листка?... На годівлю грибів.

Бо мурашки „атта” живляться виключно малими грибками. Внутрі свого муравлиська, який має часто в промірі шість метрів а вглиб у землю запускається до п'ять метрів — вони уладили собі пивниці, щось у роді таких, у яких у нас годують печериці.

Куснички листків з дерев, що їх приносять мурашки-парасольки, передають вони робітницям. Ті їх пережвакують на мяж, а відтак розкладають верствами на долівці пивниць. І на цім то рослиннім підложжі розвиваються гриби.

Ви може чули, що при штучній годівлі печериць живляють на справлення землі кінського навозу. А розумні мурашки „атта” збирають по полях гній гусениць, де тільки можуть його найти. Цей гній, розкинений по верстві розжв'яканих листків, є знаменитим засобом у годівлі грибів. Вже по кількох тижнях показуються у пивницях

муравлиська сотки малих грибків, що й служать поживою цілому муравлиному родові.

Мурашки-парасольки, що потребують листя дерев до годівлі грибів, є справжньою язвою для жителів тих сторін, де вони виводяться, бо потраплять моментально знищити цілі плянтації.

Будівлі термітів

Терміти — або як зовуть їх теж іноді „білі муравлі”, не належать до тої самої сімі, що й мурашки, але вони ставлять собі гнізда, які дуже нагадують наші муравльська. І це найбільші домівки, що їх виставили комахи.

Їх стрічаємо передовсім в Африці. Це земляні стіжки, нераз у висоту по верх п'ять метрів. Часто буває їх більш побіч себе, і тоді здалека виглядають, як муринська оселя.

Домівки термітів незвичайно сильно збудовані: можуть перейти через них слоні, не розваливши їх... Стіни можна пробити тільки сокирою або джаганом.

Внутрі термітарки знаходяться численні коридорі й галерії, що сполучують різні комори й комнати, де вигріваються яйця і розвиваються кукли. В долішній частині стіжка є простора саля, де приміщена королева термітів. Стелю цієї салі піддержують стовпи, нераз у метер заввишки.

Королева термітів — це величезна комаха. Буває нераз 15 см. довжини, а важить сама стільки, що 20.000 звичайних термітів. Її видовжений кадовб виповнений яйцями — зносить їх денно пересічно по 30.000. Та королева це основниця й мати цілої кольонії термітів, яких буває нераз у ній і кілька десятків мільонів.

Терміти це гризуни — перед ними не останеться ніяка рослина, ніяке дерево. Коли мандрують так довгим ланцом тисячка при тисячці, лишають за собою голу землю, немов огонь її випалив.

Деякі роди термітів стрічаються і в Європі. В 1850 р. напали терміти на міський будинок в Ля Рошель у Франції і так погризли бельки, що треба було негайно стягнути до направи всіх теслів у місті, щоби будинок не завалився.

Великий чоловік безсильний супроти малої комахи, коли вона наступає міліоновою громадою.

С т о т и с я ч н е м і с т о

Бачили ви вже його не раз і не раз ще можете йому приглянутися — бо це ніщо інше тільки бджільний вулик.

Чи знаєте, що в улику живе звичайно від 50.000 до 100.000 бджіл а саме: королева-матка, найважлиша особа в „місті”, кількаторт трутнів і величезна громада робітниць.

Матка зносить денно пересічно 3.000 яєчок, що їх складає по-одному в клітини воскових плястрів. Робітницї обов'язані збирати пилок і солодкий сік із квітів, з яких відтак вирабляють віск, мід і корм для матки й гусеничок.

Вулик — це справжнє місто, де кожна одиниця сповняє визначену собі роботу. Вистарчить приглянутися отворіві „очкові” в вулику, щоб уявити собі ідеальну організацію й кооперативне життя бджіл.

Вдовж входу до вулика, куди вилітають робітницї на роботу, іноді дуже далеко — бачимо громаду бджіл, що стоять непорушно на одній лінії, у відступі кількох сантиметрів одна від одної. Ніжками вперті в землю, кадовб піднятий угору, а крильцями виконують вони постійно помахи скорі й ритмічні. Воно виглядає, немов ніжками попали в липкий клей і бють крильцями розпучливо, щоб визволитися з прикрого положення.

Це „провітрювальницї”. Вони ударами своїх крилець впроваджують свіже повітря, що прочищує вулик і береже мід перед зіпсуттям.

Попри ті малі живі „провітрювальницї” переходять інші бжолі-робітницї, що таскають за собою тіла погибших бджіл. Це „попратницї”. Їх обов'язок: усувати трупи

товаришок (а їх гине денно по кількасот) і всяку нечистоту, що валяється в вулику.

Ще інші бджоли „вартівнички” проходжуються по дощечці перед входом до вулика. Вони проганяють усяку чужу комашню, що хотіла б дістатися до бджільного міста. Коли котра з робітниць повертає додому і спічне перед входом, сейчас підбігає до неї одна з „вартівничок” і обмацує її своїми рижками: своя чи чужа? Горе бджолі з чужої пасіки, яка поневолі заблукала до несвого вулика, або такій, що нарочно крадьком пересунулася через „очко”, щоби покушати сусідського меду. Таку сейчас виявлять „вартівнички” й немилосерно проганяють.

Страшні рибки - пірани

Ви чули про великі риби, що живуть у морях і своїми страшними зубами загрожують меншим риbam, а то й людям, якщо попадуться їм настрічу. Такими є морський людоїд і риба-пила. Але всеж таки від них можна боронитися й втекти. Зате багато страшніша для людей і звірят є дрібота, яка, плаваючи громадами, є непоборна.

В полудневій Америці, в ріці Амазонці і її притоках живуть маленькі, незвичайно верткі, ясної краски рибки, так звані пірани. Вони мають острі, мов пила, зуби і кормляться мясом. Плавають величезними стадами й кидаються на буйволи, людей і взагалі на всяку тварину, що переходить чи перепливає ріку. З нечуваною швидкістю нападають на свою жертву й миттю обгризають мясо до чиста. Раз один тубилець необережно пустився вплав через річку і тут обскочили його пірани. В п'ять мінут опісля витягнули люди гаками з води тільки його голий кістяк без найменшого сліду м'язів чи тканин.

До європейських акваріїв привозять піранів в окремих посудках, по одній рибці в кожному начинні — інакше одна зіла б другу. Але хоч самі вони такі злющі, то в потребі вони розуміють, що треба їм іти лавою на спільну добичу, бо від того залежить їх існування.

Птиці спільно добувають добич

Російський дослідник Северцов розповідає:

„Високо в повітрі літав орел. Пів години він закреслював мовчки широкі круги; знечевя видав голосний крик. На це відгукнувся другий орел, за ним третій, четвертий, аж було їх дев'ять чи десять, усі злетілися до першого і разом полетіли в однім напрямку. Пополудні Северцов пішов у ту сторону, наблизився хильцем до орлів ізза горба і побачив їх над трупом коня. Старі — які в орлів мають першенство — сиділи, вже наївшись, на копицях сіна довкруги й сторожили, а молоді саме тепер їли.

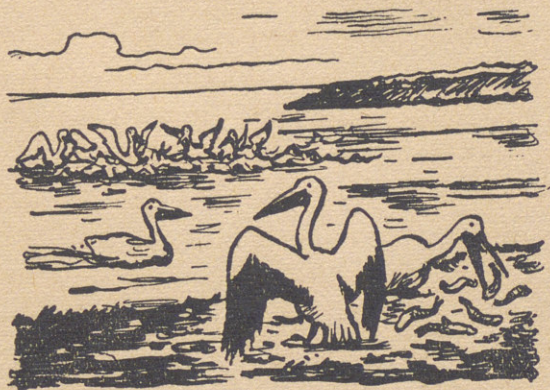
З тих обсервацій робить Северцов висновок, що орли для ловів порозуміваються поміж собою. Піднявшись вгору громадою й поділившись тереном, вони можуть обняти зором простір на яких 40 квадратних кілометрів. Коли одному вдасться що побачити, тоді він кличе й других до себе до поділу добичі. Що справді так є, свідчить обставина, що всі орли збіглися до першого, ще заки побачили добичу, а він тоді повів їх на місце.

Той сам дослідник мав ще опісля нагоду бачити, як білохвості вірли завсіди разом громадилися пожирати стерво. Одні з них сторожили тоді, як другі їли. Першенство в орлів завжди мають старші.

*

Пелікани, ті великі болотяні птиці, що живуть у ріках, озерах і морях південно-східньої Європи, Африки і південної Азії, хоч не виглядають на дуже розумних, однак дають докази незвичайної інтелігенції в організації спільних ловів на риби. Для цього вони вибирають закрут ріки або маленький залив.

Очевидець таких ловів оповідає: „Я бачив пів сотні білих пеліканів... Вони усталилися рядом у заливі. Їх тіла були погружені в воду. Стояли просто, з натягненими шиями і дзьобами, готові до удару. Очікували знаку, щоб розпочати діло. Нараз старий пелікан-провідник закричав грімко. На цей знак ціле стадо загомонило і рушило вперед до берега. Рівночасно били пелікани крилами по воді та опускали в воду свої широкі дзьоби. Ті, що йшли ближче берега, заходили скорше так, як рибаки, що тягнуть волок. Пелікани ловили рибу придержуючись рибачьких правил. Одна птиця йшла коло другої віддалена на розмах

крил. Идучи вперед птиці поволи замикали круг. Стиснені риби стали підскакувати в повітря. Тоді пелікани ловили їх. Пять або шість найбільших пеліканів виносили рибу з води, яку збирали в окремих мішках, що в них під дзьобом, а інші птиці стояли кругом як і перше та били крилами. По скінчених ловах, ціле стадо вийшло на піщаний берег і ділило добичу. Всі пелікани повикидали риби зі своїх мішків і забралися до їди. На крик пелікана-провідника кожна птиця брала в дзьоб одну рибу і глотала її. В цей спосіб кожній з птиць припало таке саме число зловлених риб.

Коли надходить ніч, пелікани відлітають до своїх леговищ. Ніколи ще ніхто не бачив, щоби вони вели між собою боротьбу за місце ловлі риб або за гнізда. В тому й люди могли б від них багато навчитися.

У південній Америці пелікани збираються у великі громади-держави, по 40—50 тисяч птахів. В тій державі є лад і порядок, а праця поділена. Одна частина втішається сном, друга сторожить, інша знову полює. Так само коли будують собі гнізда, то роблять це поспіль, помагаючи одні одним. Притім буває великий гамір і втіха з такої співпраці.

Взаїмна поміч у тварин

Один корабельний лікар розказує ось що:

„Я читав у моїй каюті, коли нараз почув якесь скрябіння. Я думав, що це щурі шукають собі виходу з льохів корабля на верх. І справді: небавом показався щур, пообзирав усе довкруги (мене не доглянув) і обережно та тихенько сховався назад. За хвилину вернув знову, ведучи за вухо другого щура. Завів його на бік, недалеко від дірки, звідкіль вони прийшли. Вневдовзі виліз ще й третій щур і обоє з першим почали нюшити довкола, визбируючи окрушки сухарів, що лежали на долівці. Збирали й приносили їх другому щурові, біля дірки. Тепер я побачив, що цей щур сліпий. Він не рухався з місця, де його поставили і поїдав лише те, що йому приносили його вірні товариші з дальших кутків кімнати.

Я ще довго любувався тим зворушливим образом взаїмної любови серед тих, так нелюблених людьми, звірят — та ось далися чути чийсь кроки і мої щурі поховалися. Та перш-завсе вони відвели свого сліпого товариша так само обережно, як привели, дбаючи не лише про себе, але й про нього”.

*

Російський дослідник природи Крапоткін розповідає цікаву подію, яку він бачив в міській акварії* у Брайтон в Англії.

„Оглядаючи зібрані там водні животины, станув я перед басеном, де були раки з островів Моллюків. Я був

* акварії — скляні скрині, наповнені водою, де тримають риби, раки та інші водні животины.

зчудований, як між тими неповоротними тваринами розвинене почуття солідарности, коли одному з них станеться якесь нещастя. Ось один з раків упав раз на хребет у куті скляного басену, де вони всі були поміщені. Його твердий і тяжкий панцир на плечах не давав йому змоги перевернутися знову на ноги, а до того ще якраз у тому місці була залізна штаба, що спинювала його рухи.

На поміч йому прийшли два товариші й цілу годину я придивлявся, як вони намагалися допомогти переверненому ракові. По довгих трудах підняли вони його від долу й врешті вдалося їм зрушити його до гори, але залізна штаба не дозволила перевернути його на ноги. Рак упав щераз тяжко на плечі. По нових даремних спробах один з раків поплив у глибину басену і привів ще двох раків. Ті зі свіжими силами зачали ту саму роботу. Робота тривала ще дві години і таки треба було помочі людини, щоб рака перевернути.

Але товариші дали доказ, що спочувують з недолею одного зі своїх”.

Спільнота у ластівок

Один учений природник мешкав у камениці, що її вікна виходили на город. Саме в сусідстві була друга камениця, а в ній до гзимсу під дахом приліпила ластівка своє гніздочко й висиділа в ньому молоді.

Бувало то самець то самичка вилітали з гнізда за живою, а коли котре з них повертало з червячками, молоді наставляли з криком свої дзьобики й захланно пожирали корм.

Учений міг усему добре приглянутися, бо гніздо ластівки було дуже близьенько від його мешкання.

Одного разу завважав він, що якийсь воробець сідав заєдно на однім дереві неподалеки ластівячого гніздочка і пильно йому приглядався, немов щось мав на думці. Але старі ластівки пильно берегли гнізда і ніколи не лишали писклят самих. Бувало, коли самчик вилетить, то самичка остає при дітях і навпаки.

Раз якось самець полетів і не вертав довший час, аж до самого полудня. Голодні писклята почали в гнізді верещати. Бідна мати не знала, що їй діяти: чи летіти за живою чи пильнувати дітей. Накінець відважилася й полетіла. А наш воробець причаївся в густім листю на дереві так, що ластівка його не добачила.

Та ледви самичка відлетіла, воробець фуркнув просто до гнізда, викинув з нього писклята на землю, а сам засів у гнізді, немов який переможець-герой, що здобув ворожу

кріпость. Голосно й радісно чиркав, виставивши голову з діри.

По якимсь часі прилетіла бідна ластівка з червячками в клюві й метнулася просто до гнізда. Але тут повитав її зачаєний воробець сильним ударом клюва в голову, аж пірячко посипалося... Налякана ластівка запищала жалісно, втікаючи перед лютим ворогом. А воробець виставив голову з гнізда і чиркотів за нею, наче глузував з нещасної матері.

Але якже болюче застогнала ластівка, коли побачила на землі неживі діти... Припала до них, приглядалася одному, другому й третьому, пригортала їх під свої крильця, роззявляла їм дзьобики, щоби впустити принесеного червячка — все даремне! А зухвалий воробець згори чиркотів і сварився голосно.

Розжалена мати оглянула свої неживі писклята і, посумувавши над ними, десь полетіла. Аж ось прилітає хмара ластівок з усіх сторін і сідає на дерево проти ластівячого гнізда. Починають голосний розговор, мовби нараджувалися, що робити. Притім то одна то друга ластівка підлітала до гнізда, приглядаючися йому пильно. А зухвалий воробець грозив кожній з них своїм острим клювом, чиркотячи страшенно.

За хвилину всі ластівки з дерева кудись полетіли. Не було їх довший час. Аж знову вертають, кожна з грудочкою масного болота на ніжках. Перелетіли рядком, саме попри ластівяче гніздо — а перелітаючи, кожна з них кинула грудочку того болота на отвір гніздочка, відкіля воробець-зайда спершу так бундючно вистромив був свій острий дзьобик.

Незабаром замовкло його чиркотіння, бо розумні ластівки замурували його болотом у зрабованій хаті.

Забава – ми- ла в громаді

Деякі пtiці мають звичай збиратися разом на гри, танці й забави. Буває навіть, що прикрашують ту площу, де відбувається видовище, так, немов у нас на концертах.

Дуже інтересну річ розповідає учений В. Гадсон про один рід американських дудків. Цей птах більший від європейського дудка, яснішої краски, а на крилах має остроги. Ті птахи мають свій рід танцю. До нього виходять завжди три птахи. Звичайно буває, що до одної пари птахів прилітає третій дудок з іншої якоїсь сусідньої пари. Його радісно витають. Пара виходить йому на стрічу і стає за ним позаду. Тоді починають усі троє нараз машерувати рівним кроком, а притім видають у рівному такті вигуки, якби били в барабан. Нараз стають. Провідник піднімає крила і, голосно співаючи, стоїть так просто й непорушно якийсь час. Два другі дудки стоять за ним одним фронтом, настороживши піря, і вихиляються то вперед то назад, аж досягають кінцями дзьобів землі. Так остають у тій позиції ще якийсь час, тихо муркотячи. Це й кінець забави. Гість відлітає до своєї родини, а за якийсь час можуть і до його гнізда прийти гості на такий сам танець.

Дудки так люблять цю забаву, що виводять її цілий рік, як у день так і в місячні ночі.

*

Дуже товариськими й веселими птахами є папуги. Вчений Крапоткін думає, що тому вони й живуть так

довго, що живуть у громадах і взаїмно собі помагають у життєвих труднощах. Вже при першій промінчику сходячого сонця папуги прокидаються зі сну, обсушують крила змочені росю, гімнастикують їх, жартуючи й весело викрикуючи, навздогони кружать понад лісом. Відтак громадою вилітають на прогульку чи за поживою, а коли спадуть хмарою на якесь дерево або поле, то підносять такий страшний вереск чи там веселий товариській регіт, що чути його на милі докруги.

Спільні мандри у птиць

Мандрівні або перелетні птиці, такі як: бузьки, журавлі, ластівки, жайворонки, перепілки, соловії, дикі гуси — відлітають рік-річно в осені в теплі краї і відтам назад весною спільно повертають громадами до нас. Одинцем неможливо було б їм відбути таку далеку дорогу.

Заки відлетять, птиці відбувають пробні вправи, щоби загартувати тіло до далекого лету. Птиці, що були розсіяні парами по всій околиці, тепер збираються у тисячну громаду. Вони злітаються на означенім місці, на багато днів перед тим, заки відлетять. Видно з їх поведінки, що вони обмірковують поміж собою подробиці далекої подорожі. Усі чекають на тих, що спізнилися, і накінець пускаються в дорогу в обраному напрямі. Лет відбувається зорганізовано й пляново: найсильніші летять на чолі громади й позаду, слабших беруть у середину і помагають їм, несучи їх нераз поміж собою на своїх крилах. Летять так громадами понад море в далекі краї і ніколи не заблудять. А коли весною вертають до нашого краю, то знову прилітають на ту саму збірну точку, і гнізда обіймають звичайно ті самі птахи, що в них жили.

Чому птиці спільно мандрують? По-перше: мають добрих і досвідних старших провідників, які знають вже дорогу і небезпеки та вміють їх оминати. В гурті чуються птиці певніші, бо почуття єдності й спільної мети додає їм сил і енергії. Коли б птах летів сам, то й скорше втратив би силу й бадьорість, міг би зблукати, а то й стати жертвою вітрів чи ворогів. Велике значіння має те, що

в громаді птиці гріються взаємно своїм теплом, слабші ховаються від острих вітрів за плечима сильніших, які летять краями. Для боротьби з противними вітрами деякі птиці творять у лету ланцюг або клин (ключ), що прорізує повітря переднім острим кінцем.

Як бачимо є в птиць і свій розум і розважність і почуття солідарности, цебто сили єднання, що помагають їм поборювати труднощі далекої дороги.

Тварини мандрують грумадами

Говорили ми про птиці, які під зиму стадами відлітають до тепліших країв, бо тут у нас у час морозів не могли б найти для себе поживи. Та не одні тільки птиці змінюють місце свого побуту, роблять це й інші тварини, сухопутні й водні з різних причин.

Ось хоч би сарана. Та велика комаха зі сімї цвіркунів, живе в Азії і в полудневих краях Європи. Відтіль, як не стане їжі, перелітає на захід і північ. Летить грумадами так густими, що сонце закриває, а впавши на землю, застелює її на великім просторі в 15 цм. заввишки. Коли сарана підніметься з місця, де спочивала, все до чиста виїджене.

Також деякі роди американських мурашок і африканських термітів мандрують по землі широкою стовпленою лавою. По дорозі зїдають усе, що їм попаде: ростины, овочі, звірі, кидаються навіть на людей.

На американських островах Антилях і на сусіднім побережжі живе в незліченній кількості одна порода раків. Звичайно перебувають вони в мокрих лісах, але в часі від лютня до квітня перекочовують на берег, щоби скласти там яйця. Повернувши, ховаються з молодими у вистелені листям ями, де твердне їх шкаралуца.

Учені доказують, що навіть деякі роди лиликів відбувають — так, як птиці, громадні перелети з півночі на південь і з поворотом.

Білі медведі тільки ранньою весною, в зимі і осінню появляються при берегах Азії й Америки — на

літо мандрують далеко на північ в полярні підбігунові околиці.

Олені й рени там, де їх багато живе дико, заходять осінню великими стадами із тундр у лісисту полосу, бо там тепліше — а при кінці травня знову повертають на обильні в мох простори. Самиці з малими отвирають похід, ззаду йдуть самці. З розвітленими рогами виглядає ціле стадо, як галузистий ліс. Сунуть так тисячами в гуртках по 200—300 штук, перепливаючи разом ріки й моряки.

Кити, ті на вид тяжкі, неповоротні створіння, потраплять у потреби поспішитися. І вони мандрують: в листопаді з північних вод спливають на полудне в устя рік, де самиці родять молоді, а на весну вже з дітворою вертають опять на північ. Пливучи стадами, рівні віком, лучаються в групи: окремо самиці й самці, окремо старші й молоді.

Дрібні степові і інші гризуні: миші, щурі, суслики, хомяки, лемінги й американські собачки живуть більшими кольоніями, вигребуючи собі нори близько себе. Вони теж стадами переселяються з місця на місце, якщо в одному забракне їм їжі. Перекочуючі лемінги посуваються густою лавою по прямій лінії, як шаранча, пожираючи подорозі все, що можуть перегризти.

А всі вони ті тварини від найменших до найбільших розуміють, що тільки в г р о м а д і зможуть побороти всі труднощі довгої мандрівки та оборонитися від спільних ворогів.

Б о б р и і н ж е н е р и

Бобри — одні з найцікавіших водних тварин. Колись перед сотками літ жили вони дуже численно в Європі, Азії і Америці. Навіть тут у нас були бобри, чого доказом назви місцевостей: Бібрка, Боберка, Бобровники. Але згодом вигублено бобрів (задля їх футра) так, що сьогодні знаходимо їх у більшій кількості тільки в північній Америці, в Канаді, де уряд визначив для них заповідники в лісовій глушині, цебто місця, в якому живуть вони безпечно під охороною законів і не вільно їх нікому вбивати.

Бобри живуть кольоніями — громадно. Коли їх „хаток” стоїть більше побіч себе, творять гейби село. Зверху виглядають ці хатки наче купи хворосту, іноді до 3 м. високі. Замітне, що при будові є поділ праці — властивим будівничим є самиця, самець достарчає будівельного матеріалу. Є здогад, що такі боброві будівлі були взором для наших предків при будуванні перших осель на водах, на палях.

Боброві житла збудовані при березі над водами з деревних патиків і галузок, обідраних з кори. Матеріал приготівляють бобри, стинаючи зубами пні й гілля. Кору зідають, а решта йде на будову. Коли сплавлять дерево над берег, де має стати хата, вбивають палі у воду своїми сильними хвостами, а над палями зносять з пруття будівлю, покриваючи її намулом і землею. Боброва хата така сильна, що без сокири й пили не можна її розвалити. Висота її знизу до стелі буває понад один метр, а в промірі

і до 2 м. Дно хати виглядає як круглий острівець, зі всіх сторін облитий водою. Підлогу вистелюють бобри дрібно погризеним пруттям і верствою стружок, які остають по спилованні дерева. Зверха наложена ще м'ягка вистілка зі сухого листя. В домівці зовсім тепло і тільки в стінах і в даху є щілини, куди переходить свіжий воздух.

Деякі бобри будують свої хати в кілька поверхів, навіть у п'ять: два під водою, а три вгорі з коридорами й кімнатами. Коли рівень води підноситься, бобри переходять на горішні поверхи, а при дуже сильній повені переносяться на дах, який високо зноситься над водою.

В долівці житла в одному кутку знаходиться отвір, яким звірята поринають через коридор у ріку, так що ворог не може їх у воді захопити. Коли близько нема поживи, бобри риють від хатки канал-водопровід, нераз у 200 м довжини. Цим каналом можуть бобри безпечно виходити до ліса, сплавляти галуззя й пні дерев, перетаскуючи їх у зубах. Там, де кінчиться канал, на суші протоптують бобри собі стежку до ліса, а вдовж каналу на березі роблять площі, які старанно очищують з трави. Туди вони виходять на берег.

Хати бобрів побудовані так, що долівка їх стоїть на рівні з поверхнею води в ріці. Коли ріка висихає, бобри ставлять греблю на річці, щоби знова піднести рівень води, закриваючої вхід у житло. Так повстає перед їх хатою штучний став.

Природник Морганс, що студіював канадійські бобри, розповідає про них ось що: „Греблі цих бобрів бувають 150 м довгі, а 4 м широкі, високі до 2 м. Вони побудовані з грубих жердок, які бобри вбивають сильно на дно ріки так, що вершки вистають добре понад водою. Поміж жердками вплітають тонше пруття, наче городять пліт. Щілини в плоті затикають очеретом, землею, з якої роблять гейби мурарську заправу, перетираючи її довго з піском. Тоді стають на задніх ногах і впихають заправу в кожну дірку, в найменшу щілинку зовсім так, як це роблять наші мулярі. Це справжня насолода глядіти, як ці невтомні інтелігентні працівники з довгою, гладкою

шерстю і грубим широким хвостом заходяться коло свого діла, щоб його зміцнити і удосконалити. По скінченні — від сторони ріки твориться гладка, майже простовисна стіна, від ставу вона спади́ста”.

Бобри ведуть життя ніччю. По заході сонця покидають свої нори, видають голосний свист і з плюскотом падають у воду. Спершу плавають біля хати, виставивши з води тільки ніс і чоло. Переконавшись, що нема небезпеки, виходять на берег, віддаляючись від ріки на 50 або й більше метрів, щоби нарізати дерева на корм і будівлю. Вони нероздалеко відходять від свого житла, але тої ж ночі і вертають.

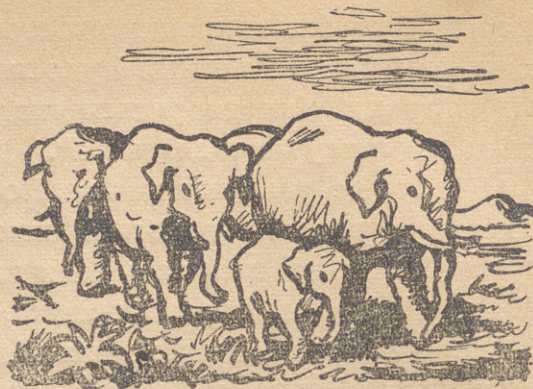
Ось як описує це природник Дітріх:

„В сумерках сім'я бобрів, хутко плаваючи по воді, підійшла до місця, де вигідно було вийти на берег. Перша вийшла мати. Коли ще задня часть її тіла й хвіст були у воді, вона задержалася, наслухуючи. Переконавшись, що нема небезпеки, завернула в гущавину прибережніх кущів. За нею побігло троє дітей, завбільшки кіткі.

Не встигли вони ще сховатися в лісі, як залунали голосні, скрипкові звуки. Це самиця підгризала дерево, яке небавом, мов спиловане, впало. Після того скрипіт став ще голосніший, бо вже ціла сім'я взялася обдирати пень з галузя, а може й на місці зідати кору. За хвилину вийшла мати, держачи зубами кінець довгого патика. Позад неї по обох сторонах патика розмістилися малі, помагаючи ревнотягти його у воду. Покінчивши з тим, бобри, відпочиваючи трохи, знова цілою громадою вхопили зубами за пати́к і жваво, не зупиняючись, поплили зі своєю добичею тою самою дорогою, якою приплили до берега”.

Зимою бобри не засипляють, вони і в зимі виходять за поживою на сніг і плавають під льодом. В своїй хаті збираються звичайно по кілька й більше штук і так нагрівають домівку своїм теплом, що сніг поверх хати тоне. Перший лід на воді перед хатою проломлюють бобри самі, коли ж він уже надто грубий, тоді остають дома по вісім а то й чотирнадцять днів, кормлячись заготовленими в осені припасами.

С л о н і

Величезні слоні, нащадки доісторичних мамутів — найбільші зі земних ссавців, також шукають товариства-спільноти, хоч не мають чого боятися, бо кожен з них сам собою сильний.

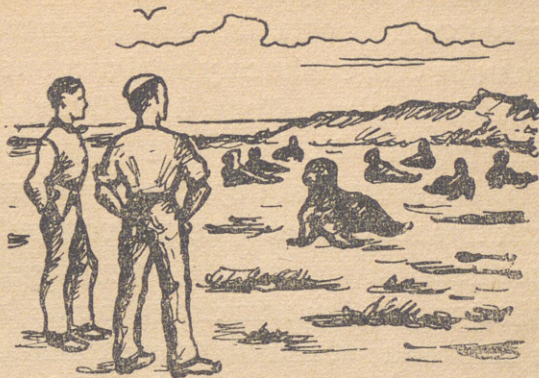
Слоні живуть у лісах гарячих країв, громадами навіть до 100 штук. Коли паші небагато, тоді діляться на менші групи по 10—20 штук, але ті групи удержують між собою звязок, помагаючи собі острим нюхом.

Кожна громада має свого провідника; звичайно є це самиця, бо самиця, опікуючись молодими слонятами, знає краще, які труди можуть вони знести в походах. Самці йдуть як задня сторожа. Підчас мандрівки слониха не відступає дитини, промощує їй дорогу, ломлячи галузі та усуваючи інші перешкоди. При втечі мале біжить під животом матері, а ціле стадо бере матір і мале в середину. Коли мале в час небезпеки не може так скоро бігти, тоді всі звільняють кроку або всі задержуються й починають бій з ворогом. Коли народилося молоде слонятко, тоді ціла громада задержується на який час, поки мале не скріпиться на силах так, що може зі старшими мандрувати і при помочі матері карабкатися по узгір'ях та перепливати ріки.

Як розказують африканські ловці слонів, слоні дуже спочутливі супроти своїх товаришів. Коли один слонь раниений кулею, другі стараються допомгти йому як уміють. Піднимають товариша, коли він упав на землю й помагають йому йти. Ніколи не оставляють самого погибати.

Чи не зворушаючий примір братерської єдности?

В обороні перед ворогом

З оповідань мандрівця.

Закинули ми якор у малому пісковатому заливі на острові Бартольомю при берегах Середньої Америки від Великого Океану. Коли прокинулися ранком, ствердили, що день заповідається хмарний і зимний. І справді, дроз потрясала тілом при ранній купелі.

Цілі стада тюленів занимали побережжя і скелі, граючись у воді або змагаючись зі собою. Дивно нам було побачити такий образ північного арктичного життя тут о кілька миль від рівника. Мали ми з ними чимало клопотів на суші. Один великий самець був королем острова. Як тільки якнебудь завурушили ми спокій тюленів, підходив він до нас, ревучи грізно, неначе хотів нас прогнати. Коли ми стояли в місці, він задержувався неподалеки; коли ми відвернулися й почали відступати, використовував нагоду і підскакував якмога скоріш до нас, ревучи без упину.

Цікавість тих звірят була прямо незвичайна. Коли ми полишили човно на березі, то за кілька хвилин були вже при ньому три тюлені, оглядаючи його з усіх боків і обнюхуючи уважливо. Та одного вечора побачили ми, що вони, як захочуть, можуть бути й небезпечні.

Вибралися ми в той час дальше до другого заливу за черепахами. Ніч була прегарна і ми, сидячи в провалі поміж двома скелями, приглядалися заходів місяця. Було вже пізно, коли ми повернули до нашого заливу, де кольонія тюленів спала спокійно на піску. Але в хвилині, коли ми переходили берегом до місця, в якому стояли наші

човна, тюлені прокинулися й серед страшного реву почали сходити до води. Немов розсерджені за те, що ми перервали їм сон, збилися у воді в громаду й рушили на нас, прикуючи грізно. Коли б ми були ввійшли в човна, напевно вивернули б їх.

В дожданні пересиділи ми так кілька годин. Справа так представлялася, немов то прийдеться нам цілу ніч переждати на березі, але згодом ряди тюленів почали проріджуватись, аж накінець остав лишень великий самець з кількома меншими товаришами. Його голос, сильний і глибокий, лунав цілу ніч, відбиваючись об скелі.

Коли тюлені опинилися на другому кінці берега, ми мерщій кинулися до човнів. І був уже крайній час. У тій же хвилині пустилася за нами розвідка, а повітря задрижало від їх реву, плюскання й ударів об човна. В сам час причадили ми до своєї пристані, бо вже ціле племя тюленів прокинулося зі сну і громадою товпилося у воді поза нами. Місце, де закинули ми якор, довгий час притягало їх увагу. Великий самець і ще кількох сторожили при нас невпинно аж до ранку, виводячи при цьому такі верески, що проspanня в нас і думки не могло бути.

*

Згодом ми переплили далі на полудне на острови Галяпагос*. Одної днини, стоячи на самім крайчику скали, побачив я незвичайне явище. Простір величини 500 квадратних стіп аж кишів від маленьких чорних тварин-ящірочок, що видрапувались на себе, або стояли одна на одній. У великому гурті не видавались затрівожені й гляділи на мене жалібними очима. Були це молоді морські ящірки-ігуани, що живуть виключно на цих островах.

Коли підійшов я до них, почали відступати збитою громадою на сам берег скали і ладитися до бою. Їх спосіб оборони був може найчудніший, який колинебудь довелося мені бачити. Коли я вже був від них на віддаль метра,

* *Галяпагос* = острови на Великім Океані при західніх берегах Еквадору в полудневій Америці.

поставали повними рядами, всі звернені до мене, і почали плювати в мою сторону, якмога найскорше.

Було це справді небувале видовище стояти так під ударами слини соток розсерджених ящірок. Боевий огонь, на який я був виставлений, був щоправда не пляновий, але вистарчав, щоб держати мене в приличній віддалі. І я — пан світа — відступив перший з поля бою.

Як звірі людину розуму навчили

(Історія з першої доби людства).

Це діялося в дуже давніх, прастарих часах, коли ще людей мало було на світі. Жили вони одинцем по лісах і скальних печерах, ховаючись від диких звірів та від сусідів, бо тоді ще люди не знали гасла: „в єдності сила” і ворогували один на одного.

І ось у таких то часах спав раз у своїй скельній печері півдикий чоловік. Був він рослий і кремезний, бородатий і кудлатий, а за весь одяг служила йому шкіра з дикої свині, яку він убив острою каменюкою. Люди не знали ще тоді заліза, а всяке знаряддя робили собі з каміння. От і наш чоловік вбив кабана, відтак виломив йому два, гей серпи закривлені, білі зуби-кливаки і завісив собі їх на знак побіди на шиї. І з того часу прибрав собі ім'я Свинський Зуб.

От і спить той Свинський Зуб у своїй печері, попоївши шинки зі серни. Припражив її на сонці, бо вогню ще тоді люди не знали. Спить наш Свинський Зуб і сниться йому, ніби то він задавив власними руками свого сусіда з того боку гори, з яким він давно ворогував. А ворогував за те, бо в сусіда Швидкого Оленя була краща печера. Вхід до неї був не знизу із землі, як у Свинського Зуба, а високо вгорі, треба було до неї дряпатися щілинами поміж скелями, тому ніякий хижий звір не міг туди дістатися. Свинський Зуб мусів вхід до своєї хати завалювати каменюкою, щоби яка біда не залізла. Тому то він навіть у сні мріяв, якби Швидкого Оленя прогнати з його твердині й самому там засісти.

Такі то погані негромадські думки мулили серце передісторичної людини, що жила одинцем і думала тільки про себе.

Коли так спав Свинський Зуб, нараз пробудив його якийсь стукіт. Зірвався якстій на ноги і побачив, що камінь зперед печери відвалений, а п'ять чи шість лісових гієн уносять зі собою його мясо, його серну, що він недавно вполював і заховав на припас. Здоганяти гієн не було вже як і Свинський Зуб почав тільки клясти паршиві гієни і заходив у голову, як це сталося, що таку велику каменюку рушила з місця така підла голота. І хоч шкрябався довгий час чорними як земля пазурами за немитим ухом, не міг доглубатися, що гієни спільними силами відвалили каменюку.

Прийшлося замість спати, ладити на нове полювання, щоб не вмерти з голоду. Взяв Свинський Зуб зі собою лук і сім стріл і пішов у ліс. Першою стрілою вбив молоде оленятко, але витягаючи стрілу, зломив її. Внедовзі побачив перелітаючу гуску і стрілив. Та піря злетіло, а мясо полетіло — і гуска пропала і стріли не стало. (Лишилося їх усього п'ять).

Нараз чує Свинський Зуб за собою якесь кланцання зубами. Оглянувся... вовки. Вовк, як одинцем ходить, наче заяць — але в громаді страшний і небезпечний. Що тут робити? Не довго думаючи, вискочив Свинський Зуб на дерево і почав пускати на вовків стріли. Випустив усі п'ять, убив п'ять вовків, та лишилося ще їх 27. Вони гнівно обступили дерево, де сиділа людина, і дожидали, коли впаде їм у зуби.

А в той час Свинський Зуб роздумував, чому він такий сильний і відважний, що вбив великого кабана, тепер мусів втікати перед паршивими вовками на дерево.

— Бо їх багато, а кабан був один — доміркувався накінець, і наче в голові йому прояснилося від тої думки.

Так минула ціла ніч. І людина й вовки втомилися дожданням.

Накінець Свинський Зуб рішився ввійти з вовками в переговори, щоби вони відступили від облоги.

— Добре! — сказав вовчий старшина. — Скинь нам своє мясо і ми підемо собі геть, не будемо гаяти часу.

Зрадів Свинський Зуб, якстій скинув вовкам оленятко, яке вони й зараз зіли. Вовки додержали слова і небавом почув чоловік їх голос у другім кінці ліса, де певно найшли собі нову добичу.

— Піду я тайком за ними — подумав Свинський Зуб, бо таки зацікавила його вовча громада і хотів чогось від неї навчитися.

Заглядає зпоза дерев і бачить: посередині лощини стоїть стадо оленів, а вовки обступили їх з усіх сторін.

— Напевно загризуть усіх оленів — думає собі Свинський Зуб. Та ось бачить чудо-диво: Олені станули вкруг, виставивши грізно роги вперед. Зробили гейби круглу кріпость, наїжену гострими мечами. Щотільки якийсь неситий вовк прискочить, уже летить у повітря, підкинений могутніми рогами.

— Бач, які мудрі! — аж руками розвів Свинський Зуб.

*

І по тих пригодах зі звірятами задумав наш чоловік завести новий суспільний лад поміж тодішніми людьми.

„Доволі вже нам поміж собою гризтися, вчімся від гієн, вовків і оленів, що лише в єдності сила!”

Насамперед помирився Свинський Зуб зі Швидким Оленем, що жив у печері за горою. Пішли відтак до інших людей і всіх зібрали в одну громаду. Громадою станули до борби з хижими звірами й мали тепер від них спокій. А потім побудували собі хати з дерева побіч себе, обвели все довкола частоколом та викопали широкий рів довкруги, куди напустили води. Все від тепер робили гуртом, у злагоді.

З того часу життя людей ставало краще й вигідніше. Одиниця дбала не лишень про себе, але й про цілу громаду. І так скінчилася перша доба розвитку людства, а зачалася доба освіти та змагань за здобуттям високих культурних цінностей у спільному громадському житті.

ЗМІСТ:

1. Коралі	5
2. Маленькі вони але їх багато	7
3. Губки	9
4. Гостина в муравлів (за Г. Фошером)	10
5. Мурашки-грибоїди (Ганрі Кубнік)	15
6. Будівлі термітів (Ганрі Кубнік)	17
7. Стотисячне місто	19
8. Страшні рибки-пірани	21
9. Птиці спільно добувають добич	22
10. Взаїмна поміч у тварин	25
11. Спільнота у ластівок	27
12. Забава — мила у громаді	29
13. Спільні мандри у птиць	31
14. Тварини мандрують громадами (за А. Бремом)	33
15. Бобри-інженери (за А. Бремом)	33
16. Слоні	38
17. В обороні перед ворогом (Віллієм Робінзон)	39
18. Як звірі людину розуму навчили (за Ю. Островським)	42

Вже вийшла з друку

Кооперативна читанка для дітей

В ГУРТІ КРАЩЕ

склала

Б. МАЛИЦЬКА

Накладом Ревізійного Союзу Українських Кооператив

Вже вийшла з друку

Кооперативна читанка для молоді

В ЄДНОСТІ СИЛА

склала

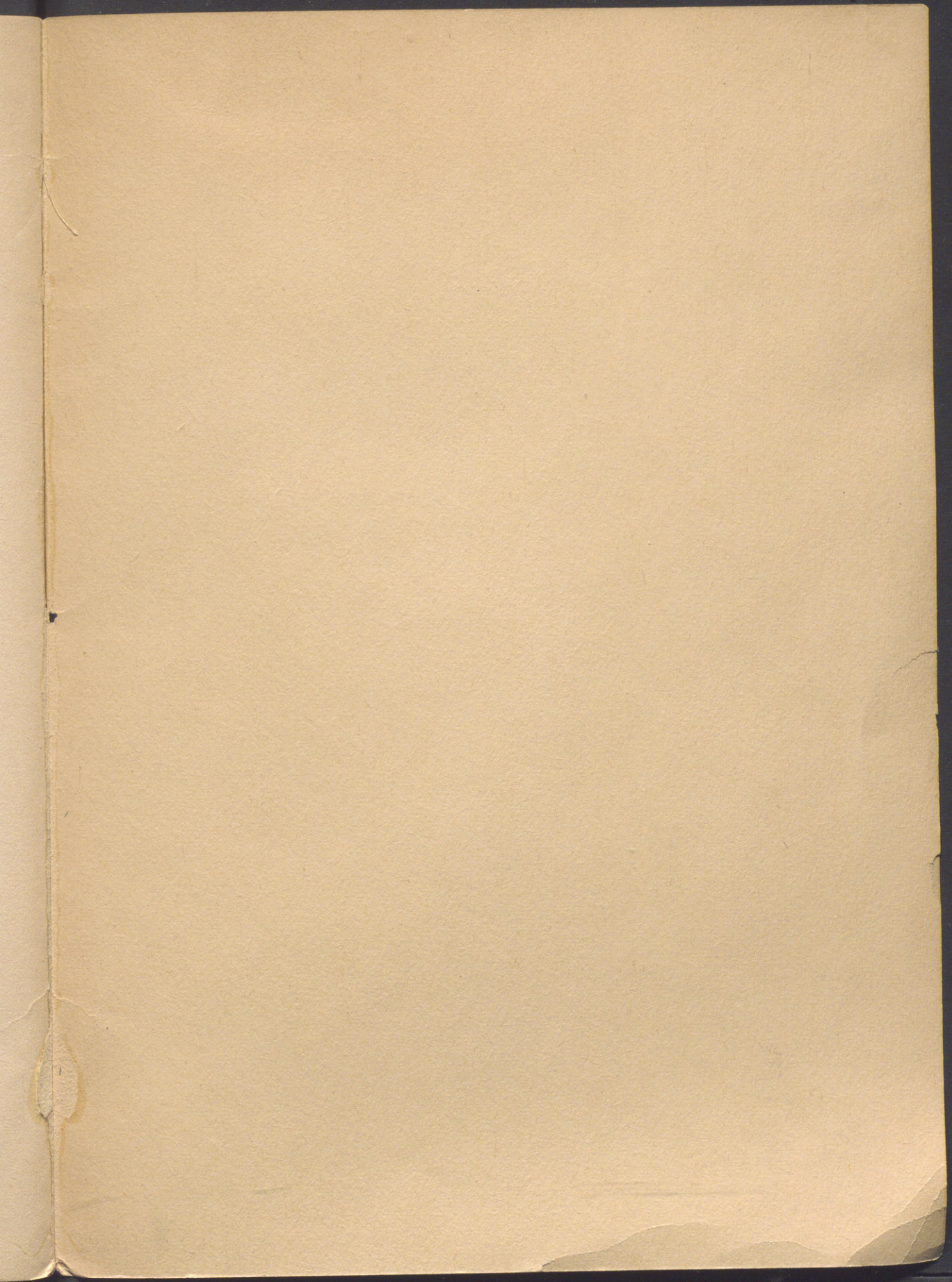
К. МАЛИЦЬКА

Накладом Ревізійного Союзу Українських Кооператив

1939. Eo 6706.

28. IV. 1939 *MLL*